

Kültür ve Kent Kültürü Bağlamında İstanbul Kent Kimliği

Araştırma Makalesi

Birgül BİLGİÇ

Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal
Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım
Bölümü, bbilgic1414@gmail.com
ORCID: 0000 0002 0175 4694

DOI:10.5281/zenodo.10212655

ÖZET

Kültür, bir toplumun veya bir grup insanın paylaştığı değerleri, normları, inançları ve davranış biçimlerini kapsar. Bu, insanların bir arada yaşamasını sağlayan bir çerçevedir. Kent kültürü ise bir şehirdeki yaşam tarzını, alışkanlıkları ve değerleri ifade eder. Kentler genellikle hızlı, dinamik ve çok kültürlüdür, bu da kent kültürünü şekillendirir. Bu yönüyle kent kimliği, bir kentin kendine has tarihsel, siyasi, sosyal ve ekonomik gelişim sürecinde oluşan bir olgu olarak kent kültürü ile yakından ilgilidir. Kent kültürü ve kimliğinin canlandırılmasında ve korunmasında yerel yönetimlerin etkisi büyüktür. Kent kimliğinin oluşturulmasında kent kültürünün etkisinin tartışılacağı çalışmalarda, kentin tarihi dokusu ve doğal güzellikleri ele alınır. İstanbul, tarihi, kültürel ve sosyal yapısıyla kendine özgü bir kent kimliğine sahiptir. İstanbul, tarihi dokusu, mimarisi, sanatı, müzikleri, yemekleri, gelenekleri ve yaşam tarzı ile dünya çapında tanınan bir kültür merkezidir. Bu bağlamda bu çalışmada kültür ve kent kültürü bağlamında İstanbul kent kimliği ve İstanbul kent kimliğine ait özellikler kent kimliğini oluşturan maddi/yapısal unsurlar ve kent kimliğini oluşturan manevi/ ikincil unsurlar açısından incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Kimlik, Kent Kültürü, Kent Kimliği, İstanbul.

GİRİŞ

Bireyler bir yeri, özellikle metropol bölgelerde gördükleri ya da var olduğunu bildikleri doğal ya da insan yapımı farklı özellikler ya da eserler aracılığıyla hatırlar ya da tanımlarlar. İster yapay ister doğal olsun, bir mekânın kendine özgü özellikleri ona bir kimlik kazandırır (Ghasemzadeh, 2013: 57). Kimlik, bir kişinin bir yeri diğer yerlerden farklı olarak tanıyabilmesi veya hatırlayabilmesi olarak tanımlanmaktadır (Barış vd., 2009: 724). Ancak şehirde onu diğer şehirlerden ayıran doğal bir özellik bulmak oldukça zordur. Bu nedenle özellikle kamusal ve dar görüşlü mekanlarda yapılan mimari çalışmalar, şehre onu diğer şehirlerden ayıran bir kimlik kazandırmaya yardımcı olmaktadır. Dünyanın her yerindeki farklı şehirler, ünlü mimari yapılar

kullanılarak ayırt edilir veya tanımlanır; örneğin, bir kişi Paris'i Eyfel Kulesi'nden, Londra'yı saat kulesinden, New York'u özgürlük heykelinden ve Berlin'i Brandenburg Kapısından kolayca tanıyabilir (Ghasemzadeh, 2013: 57). Yapıların dışında anıtlar kamusal alanlar da şehirleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Dougherty, taşıdıkları duygusal nitelikler nedeniyle bu kamusal mekânların vatandaşlık bağlarını, dayanışmasını ve vatanseverliği güçlendirdiğini söylemektedir (Dougherty, 2006: 5). Buldukları şehrin tarihini ve dolayısıyla kültürünü yansıtan bu mekânlara kültürel mekân denilebilir. Kültürel alanlar, bir şehri tanımlamanın dışında şehrin bir bölümünü, bir caddeyi, bir binayı, bir kiliseyi veya sıradan bir tarihi alanı tanımlamak için de kullanılabilir. Kültürel mekânlar, tanımladıkları yer ne olursa olsun, mekânlara dikilen önemli işaretler aracılığıyla o yerin kültürünü verir ve mekâna bir kimlik ve kültür kazandırır (Ghasemzadeh, 2013: 57). İstanbul da tarih boyunca çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış, önemli kültürlerin izlerini taşıyan zengin bir tarihi geçmişe sahip bir şehirdir. Bu nedenle, İstanbul'un kent kimliği, çok katmanlı ve karmaşık bir yapıya sahiptir. İstanbul, hem doğu hem de Batı kültürlerinin etkileşim noktasında bulunmasıyla öne çıkan bir konuma sahiptir. Bu bağlamda bu çalışmada kent kültürü bağlamında İstanbul kent kimliği ve İstanbul kent kimliğine ait özellikler kent kimliğini oluşturan maddi/yapısal unsurlar ve kent kimliğini oluşturan manevi/ ikincil unsurlar açısından incelenmektedir.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Kültür Kavramı

Kültürel çalışmaların keşfetmek istediği gerçeklik, esasen değerlere ve anlamlara gömülü ampirik bir gerçekliktir. Tarihsel bir gerçeklik olan bu olgu aynı zamanda kültürel bir gerçekliktir (Zijderveld, 2013: 189). Kültür kavramının tarihsel gelişiminde gözlemlenen en bariz değişim, kavramın somut içeriklerle kullanılmasının, insan düşüncesinin gelişimine paralel olarak zaman içerisinde soyut içerik kazanmasıdır. Bu bağlamda Edles (2006: 6) kültür kavramının günümüzdeki üç ana uygulamasını tespit etmiştir. Buna göre Kültür: “Kültür, (a) seçkin sanatsal faaliyetlere; (b) bir halkın ya da grubun tüm yaşam biçimlerine; (c) paylaşılan sistemlere veya şablonlara gönderi yapacak şekilde kullanılabilir.” Bu tanımlarda kültür kavramının sembolik, etnografik ve estetik yönlerini vurgulamaktadır. Bauman (1996/1998: 159) kültürün bir insan faaliyet alanı olduğunu savunur. Dolayısıyla kültürden bahsetmek, insan faaliyetlerinden ve üretiminden bahsetmek anlamına gelir. Köktürk (2006: 223) ise kültürün doğada her zaman bulunmayan, sonradan üretilip yaratılan bir yapı olduğunu savunmaktadır. Uygur (2006: 17) da kültür tanımında insan unsurunun önemini vurgulayarak “kültür: insanın ortaya koyduğu içinde insanın var olduğu tüm gerçeklik demektir, kültür, doğanın insanlaştırılma biçimi, bu insanlaştırmaya özgü süreç ve verimdir” demektedir. Pitirim Aleksandrovich Sorokin, sosyolojinin ele aldığı sosyokültürel olguları veya olayları üç unsura ayırıyor. İlk unsur anlamlar, değerler ve kurallardır. Sorokin, oluşturdukları her şeye “kültürel sistem” diyor. İkinci unsur ise biyofiziksel araçlar yani bu anlamları, değerleri ve kuralları nesneleştirilen ortamdır. Sorokin bunlara "ortamlar" diyor. Üçüncü ve son unsur ise anlamlı etkileşimli faaliyetlerde anlamları, değerleri ve kuralları yaratan, yöneten ve kullanan bilinçli bireyler ve gruplardır. Sorokin bunların yani bilinçli birey ve grupların oluşturduğu bütüne “toplumsal sistem” diyor.

Kültürü Oluşturan Unsurlar

Kültürün ontolojik olarak iki parçalı tanımı da; duyular yoluyla algılanan, deneyimlenen gerçeklik (şeyler, hayvanlar, kendi bedenimiz v.s.) diğer taraftan da işitilmeyen, görülmeyen, hissedilmeyen deneyimlenemeyen (değer, anlam, norm ve semboller) gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır (Rickert, akt. Zijderveld, 2013:187). Maddi kültür duyular yoluyla algılanan, deneyimlenen somut gerçeklikler iken manevi kültür işitilmeyen, görülmeyen, deneyimlenemeyen inanç, değer, anlam, norm ve sembollerdir. Bir diğer ayrım da ise insanın doğayla mücadelesi sonucu yarattığı teknolojiler maddi kültürün unsurlarını oluştururken, doğayı, evreni ve insanı anlayabilmek için anlaması gereken inanç ve değerler de maddi olmayan kültürün unsurlarını oluşturur. Malinowski'ye göre kültür, toplumun yaşayabilmek amacıyla oluşturduğu değerler temelinde oluşan bir ortamdır (Eroğlu, 1993:120).

Manevi unsurlarla ilişkilendirilen kültür alanında ahlaki değerler, örf ve adetler, kolektif tutumlar, duygular, duygu/heyecan nokta ve biçimleri bulunmaktadır. Toplumun maddi varlığını ilgilendiren medeniyet alanında teknik modeller ve imalat yöntemleri bulunmaktadır (Cangızbay,1998, akt., Başak, 2004: 54). Kültürün maddi unsurları, insanın doğaya hükmetme çabası sonucunda ortaya çıkan tüm araç ve gereçler ile bunların üretimi ve kullanımına ilişkin bilgileri içermektedir.

Maddi Kültür

İnsan eli ile oluşturulan somut her şeye maddi kültür adı verilmektedir. Maddi kültürün bilinen en eski izleri, Etiyopya'daki yaklaşık 2,5 milyon yıllık taş aletlerdir (Dikeçligil, 2013:138). Maddi kültür genellikle üç önemli açıdan değerlendirilir: nesnenin kendisi, yaratım süreci ve onu yaratan insanlar. Nesnenin kendisi bir halka kadar küçük olabileceği gibi büyük bir yapının örneği de olabilir. Maddi kültürün algılanışı diğer kültürel ürünlerden farklıdır. Örneğin edebiyat veya filoloji ile ilgilenen biri açısından sözcükler ön plandadır (Glassie, Henry. Maddi Kültür: 41). Örneğin ev kelimesinin bir dilbilimci için entelektüel bir anlamı vardır. Maddi kültür araştırmacıları için bunun tersi doğrudur. Onlar için resimler kelimelerden daha önemlidir. Evin büyüklüğü, hangi ağaçtan üretildiği, ağacın yapısal özellikleri, menşei, kimin ürettiği ve nasıl üretildiği gibi sorular öncelikli önem taşır.

Henry Glassie, maddi kültürün kültürle birlikte var olan malzeme olduğunu savunur ve maddi kültürü, dünyada emek yoluyla oluşan iç zekâ olarak açıklar (Glassie, 1999: 41). Ona göre maddi kültür, insan beyni ve topluluklarını temsil eder. Yaşanılan dünyanın bir unsuru ve insan aklı tarafından üretilen bir üründür. Yani bir nesne kültür yoluyla var olduğu için onu oluşturanların zihinlerinde bir kalıptır ve bu nesne sadece Porselen tabak ya da tahta kaşık gibi yaratıcısının amacını ve niyetini içerir. Bireylerin ve grupların taşıdığı anlamlar, kurallar ve değerler ideolojik kültürü oluşturur. Bireyler ve gruplar tarafından belirlenen ve gerçekleştirilen, saf anlam, değer ve kurallara sahip tüm anlamlı eylemler davranış kültürünü oluşturur. İdeolojik kültürü, maddi, biyofiziksel varlıkları ve enerjileri ifade eden, tanımlayan ve toplumsallaştıran diğer tüm araçlar maddi kültürü oluşturur (Kongar, 1985: 123-124).

Tablo 1: Maddi ve Manevi Kültür Öğeleri

Maddi: Kültür Öğeleri	Manevi: Kültür Öğeleri
İnsan emeğinin toplumsal gelişme süreci içinde yarattığı araç ve gereçlerdir.	İnsanların birbirleriyle kurduğu ilişkiler sonucu yarattığı yazılı ve yazısız kurallardır.
Toplumun herhangi bir gelişim aşamasındaki teknolojik ilerlemesini, üretim, teknik, hüner ve becerilerini ifade eder	Toplumun yaşamını düzenleyen değer, yasa, gelenek, görenek, ahlak ve inançlardır.
Okullar, fabrikalar, kitaplar, oto mobiller, giydiğimiz elbiseler vb. maddi kültür öğeleridir.	Dil, sanat vb. manevi kültür öğeleridir.

Maddi ve manevi olarak adlandırılan bu iki unsur birbiriyle etkileşim halinde olup bir bütün olarak kültürü oluşturur. Örneğin; İlkel toplumlarda verimliliği ve doğurganlığı simgeleyen Venüs heykeli, bugün estetik değer taşıyan bir eserdir. Ancak bu heykel belirtilen önemini kazanmadan önce sadece bir mermer parçasıydı. Aşağıda Tablo 2’de kültür kavramını bünyesinde barındıran temel kurumlar ve değişkenler sıralanmıştır.

Tablo 2: Kültür Kavramını Bünyesinde Barındıran Temel Kurumlar ve Değişkenler

İnsan nüfusu
Dil ve kişilik sistemi
Tarih kaynaklar ve töreler
Aile kurumu ve akrabalık ilişkileri
Sağlık ve hastalık
Bilim, sanat ve eğitim
Yerleşmeler
Üretim- tüketim
Din, devlet ve yönetim

Tarihi bir varlık olan kültürel sistemi oluşturan kurum ve değişkenlerin de kendilerine ait özel tarihçeleri bulunmaktadır. Bu konular tarih, arkeoloji ve etnolojinin de içeriğini oluşturmaktadır. Aile kurumu ve akrabalık ilişkileri, sağlık ve beslenme, eğitim süreci, konut ve yerleşmeler, ekonomi ve teknoloji, bilimler ve sanatlar, din kurumu ve devlet, kişilik sistemi ve dil değişkenleri kültürel sistemi oluşturmaktadır.

Manevi Kültür

İnsanların kişilikleri kültür tarafından şekillenirken aynı zamanda içine doğdukları

kültürün normatif ve sosyal düzenin sağlayıcısı bir sistem olduğu da öğretilmektedir. Kültürel norm ve değerlere uymayan her şey büyük olasılıkla kaşları kaldıracak ve dışlanacaktır. Bu nedenle kültür üretme süreci insanlar üzerinde güç inşa etme sürecidir. Belli bir kültürün içinde yaşayan insanlar, o kültürün gücünü de yaşarlar (Akm, 2007; 94-95).

Bazı tanımlara, örneğin; Hofstede'inkine (1984:51) göre kültür, bir kategorinin üyelerini bir başka kategoriden ayıran kolektif bir zihinsel programlamadır. Manevi unsurlarla ilişkilendirilen kültür alanında ahlaki değerler, örf ve adetler, kolektif tutumlar, duygular, duygu/heyecan nokta ve biçimleri bulunmaktadır. Toplumun maddi varlığını ilgilendiren medeniyet alanında teknik modeller ve imalat yöntemleri bulunmaktadır (Cangızbay,1998, akt., Başak, 2004: 54).

Yönetmelik ve kanunlar gibi din kaynaklı olsun ya da olmasın tüm inanç kalıpları, değer yargıları, referans noktalarıyla birlikte manevi kültür içinde yer alır (Dikeçligil, 2013:138). Kültür kavramının içerisinde bulunan değişkenler, yapılar ve ilişkiler ve bir coğrafya haritasında bulunan isimler ve yerler gibi aslında var olmayan şeylerin soyutlamaları ve isimleridir. Güvenç (2002:100)'e göre tıpkı bir coğrafi harita bölgenin tamamını değil de onun soyut ve küçük bir modelini gösterdiği gibi kültür de sosyal yapının ve kurumların tamamını değil onların soyut ve kavramsal bir modelini ifade eder.

Manevi kültür unsurları bunun yanında kültüre ait bilişsel boyutu da temsil eder nokta kültüre ait bilişsel boyut "bireyin kendisi, başkaları ve çevresi hakkında sahip olduğu her türlü anlam kodlarıdır ve içselleştirilmiş olduğu için bu anlam kodları inanç kalıpları olarak da tanımlanabilmektedir" (Dikeçligil, 2013: 142). Söz konusu inanç kalıpları sosyal etkileşim süreci sonunda toplumun veya toplumsal yapının üyelerinin kültürleşme yoluyla zihinlerinde oluşturdukları bilişsel boyut ürünleridir. Kişiler her tür değerlendirme yorumlama ve düşünme faaliyeti sonucunda bilişsel boyuta ait bir unsur olarak bu inanç kalıplarını yorumlar. Sosyal ilişkilerde duygu, düşünce, tutun ve davranıştan hangisi olursa olsun etkileşim sadece nesnenin anlam kazanması ile başlar ve bu anlam doğrultusunda maddi ya da manevi unsura bürünür (Çağırkan, 2017: 147-160). Sosyal etkileşim sürecince insanlar sürekli olarak birbirlerine sinyaller verir. Bu sinyaller yardımıyla toplum a kim olduğunu ne yaptığını söyler ve sosyal ortamın karşılıklı olarak kabul edilebilir bir çevre tanımına sahip olmalarına yardımcı olur (Smith, 2005: 92). Goffman anlamın sürekli değiş tokuş içinde olduğu bir dünyada yaşandığını söyler. Bu bir anlamda sosyal hayatın çok iyi bir kültürel modeli temsil ettiği anlamına geliyor. Eylemlerden doğan anlamlar ve değerler üzerinden toplumsal kültür anlayışını ortaya koyan sembolik etkileşimciler, kültürün toplumsal dünyadaki toplumsal etkileşimlerden doğan anlamlar ve değerler bütünü olduğunu savunur (Çağırkan, 2017: 152).

Malinovski için ise "kültür bir araçtır ve ihtiyaçların giderilmesi, özel, somut problemlerin çözülmesinde yardımcıdır" ve "kültür bir nesnelere, eylemler ve zihniyetler sistemidir." Dolayısıyla kültür; Düşüncelerden, eylemlerden ve bu düşüncelerin tezahürü olan nesnelere oluşmuş bir sistemi ifade eder. Ona göre "kültür kurumlar halinde örgütlenmiştir" (Malinovski, 1936: 22-23). Toplumda altı ana kurum vardır. Bunlar "din, aile, ekonomi, eğitim, siyaset ve boş zaman kurumlarıdır. Kültür de kurumlar halinde organize edilmiştir" Malinowski (1936), bütün başarılı kültürlerde var olduğunu ileri sürdüğü biyolojik, âletsel ve birleştirici üç işlev içinde en önemlisinin biyolojik olduğunu belirtmiştir. İhtiyaçlar teorisi onun kültür teorisinin önemli bir alt başlığıdır. Temel ihtiyaçlara her kültür belirli tepkiler verir. Bu tepkiler

isim olarak ortak olsa bile şekil olarak hemen her kültürde farklıdır. Aşağıdaki listede temel ihtiyaçlar ve kültürdeki karşılığı listelenmiştir: (Malinovski, 1936: 105).

Tablo 3: Temel İhtiyaçlar ve Kültürdeki Karşılığı

Temel İhtiyaç	Kültürün Tepkisi
Metabolizma	Beslenme Sistemi
Üreme	Akrabalık
Bedensel	Rahatlık Konut
Güvenlik	Koruma
Hareket	Faaliyetler
Büyüme	Eğitim
Sağlık	Hijyen

Kültürün incelenmesi ile ilgili olarak Mannheim, “tarihsel ve toplumsal şartların düşüncüyü belirlediğini ifade eder. Mannheim düşüncenin ve bilginin toplumsal yapıdan bağımsız olmadığını ve toplumsal yapının bir yansıması şeklinde ortaya çıkmadığını savunmuş, düşünce yapısının, tarihsel, sosyolojik ve kültürel bütünlük içerisinde, oluşum süreçlerinin dikkate alınarak incelenmesi gerektiğini söylemiştir.” (Doğan, 2013: 95).

Birçok bilim adamı için, “kültürler birbirlerinden bağımsız değildir. Kültürler, nesillerin daha sonraki kuşaklara bıraktığı bir miras değil, daha çok tarihi bir üretim ve toplumsal bir yapılandırma. Kültürün, bir hiyerarşiler ve eşitsizlikler âlemi olan toplumsal ilişkilerden kaynaklandığını düşünmektedirler. Dolayısıyla kültürel hiyerarşiler toplumsal hiyerarşilerin sonucudur.” (Galley, 2001:13).

Kent Kültürü

Mumford, kültürel aktarım açısından uygarlığın dilden sonraki olektif keşifler içerisinde en değerli olanının kültür olduğunu iddia eder (Mumford, 2006:72). Zaman ve mekân boyutu ile kent bünyesindeki insanlar tarafından ortak şekilde üretilen maddi ve manevi değerlerin oluşum sürecini ifade eden (Kurt, 2011: 265) kent kültürü, kentlerde yaşayanların birbiriyle ilişki ve etkileşimlerini düzenleyen sistemin de kaynağıdır.

Kültürün maddi ve manevi iki yönü olduğu gibi kentlerin de maddi/görünen ve görünmeyen ancak hissedilen/algılanan yönleri vardır. Şehirler maddi ve manevi simgelerin toplamıdır. Matematikte semboller birçok ilişkiyi görünmez ve özlü kıldığı gibi, kültürde de semboller kültürü kısa, öz veya şifreli bir şekilde aktarır (Can, 2003:28).

Geniş anlamda kent kültürü, kent tarihi boyunca kentte üretilen, yaratılan, birikmiş ve kente kimliğini veren her türlü doğal, tarihi, kültürel, fiziksel vb. unsurlardır. Mirası, değerleri ve davranışları içerir (Gül ve Ergun, 2017:131).

“Bir kent, ister büyük olsun ister küçük, içindeki evlerin, anıtların, sokakların toplamından çok daha başka bir şeydir; tıpkı bunun gibi sadece bir ekonomi, ticaret, endüstri merkezi de değildir. Toplumsal ilişkilerin mekânsal izdüşümü olarak kent, dünyevi olanı kutsal olandan, çalışmayı eğlenceden, kamuya ait olanı özel olandan, erkekleri kadınlardan, aileyi ona yabancı olan her şeyden ayıran sınır çizgileri ağının kendi içinde kesiştiği, aynı zamanda da onun yapısını oluşturduğu bir mekân görünümüyle karşımıza çıkar” diye tanımlanmaktadır (Braudel, 2008: 120).

Kent Kimliği

Kent kimliği derken, bir kentin kuruluşundan bu yana tarihsel süreçte yaşanan çeşitli kırılmalardan kaynaklanan, bir yerle bütünlük oluşturan koşullar ve özellikler bütünü kastediyoruz. “Kent kimliği, uzun zaman süreci içinde biçimlenen, kentin coğrafi içeriği, kültürel düzeyi, mimarisi, yerel gelenekleri, yaşam biçimi niteliklerinin karışımı olarak tanımlanırken, kent profili ise Wiberg tarafından, kentin sosyo-ekonomik yapısı olarak tanımlanmaktadır” (Can, 2003: 27).

"Yerin ruhu" kavramı, Roma mitolojisine dayanır ve bir yerle (kutsal dağ, kutsal ağaç vb.) özdeşleştirilen koruyucu ruh olarak tanımlanır. Kendine özgü atmosferi olan bir yerin fiziksel niteliklerini, tarihi geçmişini, doğal ve topoğrafik özelliklerini, yaşam kültürünü bir bütün olarak dikkate almayı ve yorumlamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda “Yerin ruhu” maddi ve manevi nitelikleri içermektedir (Uçar ve Rifaioğlu, 2011).

İnsanlar kültür ve mekân aracılığıyla kent kimliğine katkıda bulunmanın yanı sıra, diğer ürünleriyle de kent kimliğine katkıda bulunmaktadır. Kent, coğrafyasına, insan-insan, insan-doğa, insan-dünya ilişkilerine ve insanın dolayımında vücut bulan geçmiş-bugün-gelecek ilişkilerine bağlı olarak her dönemde farklı özelliklerle karşımıza çıkar. Yani bir şehrin kültürle olan ilişkisi o şehrin kimliğini kurar veya yaratır (Bilsel, 2002: 110).

Kent kimliği yalnızca tanınabilir ve akılda kalıcı biçimsel özelliklerle değil, aynı zamanda insanların kente yüklediği anlamlarla da şekillenmektedir. Oldukça uzun bir süreç gerektiren bir yerle özdeşleşme olgusunun, hiç şüphesiz, mekânın fiziksel boyutlarının yanı sıra sosyal çevre ve onu çevreleyen bileşenlere de bağlıdır. Bu, siyasi çerçevelerin ve geleneklerin, ekonomik faaliyetlerin ve sosyal ilişkilerin, insan hareketini ve ilişkilerini destekleyen, insan ölçeğinde anlaşılır bir fiziksel çevreyi desteklediği bir kentsel yaşam ortamının varlığıyla mümkündür (Oktay, 2011).

Kent Kimliği Kavramı

Kent kimliği bir kentin yalnızca fiziksel boyutlarını değil bunun yanında tarihi kültürel ve doğal dokularıyla kentte yaşayan halkın yaşantısını da kapsamaktadır. Kentin kimliğini oluşturan ögeler; kentin fiziksel kimliği, tarihsel kimliği, sosyo-kültürel kimliği, ekonomik ve işlevsel kimliğidir (Taşçı, 2012).

Kent kimliği bir tarafta kentin görünen/algılanan somut yönünü diğer tarafta kentte yaşanan, paylaşılan ve aktarılan kentin hissedilen/algılanan soyut yönünü içermektedir. 2008’de yayınlanan ICOMOS Quebec Deklarasyonu’nda yerel kimliği oluşturan maddi nitelikler şunlardır: yapı, bölge, manzara, rota, nesne ve manevi nitelikler; bellek, anlatı, yazılı belge, tören, şenlik, geleneksel bilgi, değerler, doku, renk, iz vb. özelliklerin birliğinin, yerel kimliğin yanı sıra bir yerin ruhunu da tanımladığı genel kabul görmektedir (Uçar ve Rifayoğlu, 2011).

Kent Kimliği Oluşumu

Kimlik, tarihsel süreçte ortaya çıkarak olgunlaşan, değişime dönüşüme uğrayan oluşumunu dünden bugüne, bugünden yarına gerçekleştiren dinamik bir olgudur. Donmuş bir yapıyı ifade etmeyen kimlik, bir sürecin, sürekliliğin ortaya çıkışıdır. Tanım gereği kimlik, kimliğin hem sürecini hem de inşasını ifade eder (Sözen, 1999: 19).

Bu süreçte kimliği şekillendiren çeşitli faktörler, dönemler, anlayışlar ve kategoriler

ortaya çıkar. Tarih, gelenek, siyaset, din, ekonomi ve sanat gibi temel alanlar kimliğin sınırlarını tanımlayan, sabitleyen ve ortaya çıkaran etkili faktörlerdir. Kimlik, kendini oluşturma sürecinde ve kişinin kendi niteliklerini edindiği ortamda ana yönelimlerle belirlenir ve toplumsal sürekliliğin uç bir göstergesi haline gelir (Vergin, 1993: 5).

Kent kimliğini oluşturan üç ana unsur tespit edilmiştir. Bunlar; Doğal çevreden gelen kimlik unsurları, insani çevreden gelen kimlik unsurları ve insan yapımı çevreden gelen kimlik unsurlarıdır (Evcil, 2008: 562). Bu sınıflandırmaya göre kişi ile kent kimliği arasındaki bağ güçlüdür ve insanlar hem doğrudan hem de oluşturdıkları çevre aracılığıyla kent kimliğinin oluşumuna etki etmektedir. Kentler toplumların sahip oldukları koşulların ve oluşturdıkları manevi kültürün bir aynasıdır. İnsanların mekanı anlamlandırması “nesnenin insan toplumu tarafından üretildiği ve tüketildiği anda, imal edildiği, belli kural ve ölçülere uydurulduğu anda gerçekleşir” (Barthes, 1997: 170).

Kent Kimliğini Oluşturan Yapısal Unsurlar

Kent kimliği kavramının yapısal unsurları öncelikle kentin görsel özellikleriyle açıklanmaktadır. Bu görsel efekt, kısmen şehrin doğal çevresinin kısmen de yapılı çevrenin oluşturduğu beton çerçevenin bir yansımasıdır.

Kültür ve kent kültürü kavramları ışığında kent kimliğini oluşturan maddi unsurlar; kentin sahip olduğu doğal/coğrafi değerler, nüfusu, meydanları, devlet yapıları, özel yapılar, tarihi yapılar, kültür yapıları, sanatsal yapılar ve gastronomi (yeme içme ve davranış biçimleri) öğeleridir.

Kent Kimliğini Oluşturan Kültürel Unsurlar

Kimlik oluşumunda kimliğin kaynağı kültürdür. Kimlikleri yaratan, onlara anlam veren, sosyokültürel sistem içerisinde kimliklerin değişim ve dönüşümünü düzenleyen, onlara yeniden anlamlar veren de kültürdür.

Kent kimliğini oluşturan ikincil unsurlar ise kent üzerinde yaşamış ve yaşamakta olan nüfusun sahip olduğu dini, etnik, ideolojik, siyasal, sanatsal, tarihi, kültürel, yaşam kalitesi öğeleridir.

KENT KİMLİĞİNİ OLUŞTURAN YAPISAL UNSURLARIN İSTANBUL ÖZELİNDE İNCELENMESİ

Tarihi süreç içerisinde bazen kent kültürü, bazen de kültür kenti daha fazla etkilemiştir. Tarihi süreç ve kültürle kentin ortaya çıkışı o kadar uzun bir zaman dilimidir ki, bu etkileşimde etken ve edilgenin hangisi olduğunun araştırılmasından ziyade, birlikte bir oluşumdan bahsedilmesi daha uygun bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir.

İstanbul tarih boyunca kurulduğu andan itibaren devamlı gelişen ve büyüyen bir kenttir. Marmaray, Yenikapı gibi kazı yerlerinden elde edilen bulgularda Neolitik Çağ yerleşimlerinin su kaynakları yakınında kurulduğu görülmüştür.

İstanbul, genellikle M.S. 330 tarihinde, Constantinus’un kurup Doğu Roma’nın bir şehri olarak Nova Roma adını aldığı dönemden sonra ilgi çekmiştir (Dursun, ed. Emre Bilgili, 2011:110).

İstanbul’u bir dünya merkezi olarak kurma kararını Roma İmparatoru Constantinus vermişti. İmparatorluğu yönetsel olarak ikiye ayırma fikrinden hareketle doğuda kurulacak yeni imparatorluğun başkentinin, Roma kentine denk olması gerekiyordu (Belge, 2007:16, Akt,

Yeter, 2008: 299)

Eski Yunanca'da (Stan Polis) "kente doğru" anlamına gelen İstanbul, üç imparatorluğa başkentlik yapmış bir merkez olarak önemini her dönemde korumuştur.

2. Mehmet Bizans'ın başkentini ele geçirdiğinde, kent 1204 Latin işgalinin de etkisiyle nüfusu elli bine inmiş ve harabe bir durumdaydı. Türkler tarafından yeniden şekillendirilen mahalleler, modern dönemde sınıf temeline göre oluşturulan Batı Avrupa kentleri ve sınıf farklılığının ön planda olduğu klasik Greko-Romen) modelden farklılaşmaktaydı. Zengin, yoksul ve orta sınıf birlikte yaşıyordu (Belge, 2007:17-19, Akt. Yeter, 2008: 299).

M.Ö. 667'de Bzyas'la başlayan İstanbul'un kentleşme tarihi. Doğu Roma İmparatorluğu ile birlikte gelişen Osmanlı fethi ile değişime uğramış ve son şeklini Cumhuriyet döneminde almıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde şehrin yapı alanları aynı eksenler üzerinde planlanmıştı. Liman alanları, dini yapılar ve ana yollar Bizans mirası esas alınarak inşa edilmiştir. Eminönü Limanı bölgesi korunuyor ve aynı zamanda ibadethane olan Havariyun Kilisesi'nin arazisine Fatih Sultan Fatih tarafından yaptırılan cami yapılıyor. Divan Yolu, Bizans revaklı yolu olan Mesa üzerindedir.

Bu şehrin Batı dünyası açısından önemi ilk Hıristiyan şehri olmasıyla başlıyor. Ortodoks inancının merkezi olması nedeniyle Rönesans'a kadar önemini korumuştur. İstanbul, Doğu Roma'nın gücünün ve kültürünün simgesidir. Kentin resmi kuruluş tarihi 8 Kasım 324 olarak belirlenmiş ve 330 yılında düzenlenen kuruluş törenine Roma'nın dört bir yanından temsilciler katılmıştır.

Kentin kuruluşundan yıllar sonra anıtlarla süslenmeye başlanmış ve kente bir Roma kenti kimliği kazandırılmıştır. İmparatorluğun her yerinden sökülüp taşınan sütunlar, heykeller ve dikilitaşlar şehri muhteşem bir yer haline getirdi. Nüfusu kente çekmek için vergi indirimleri, Anadolu'da evi olan soyluların kentte ev yaptırma zorunluluğu, bedava ekmek dağıtımı gibi teşvikler uygulandı.

Doğal Koşullar

İstanbul, özel coğrafi konumu nedeniyle tarih öncesi çağlardan beri tercih edilen bir yerleşim yeri olmuştur. Tarih boyunca Bizans ve Osmanlı gibi büyük devletlere başkentlik yapmış olan şehir, binlerce yıl boyunca muhteşem anıtsal yapılarla donatılmıştır. İstanbul'un çekici topoğrafik özellikleri, anıtların yer seçimini de etkilemiş, böylece doğal ve mimari çevrenin yanı sıra eşsiz bir kültürel peyzaj yaratılmıştır.

Günümüz İstanbul imajına tanıklık eden "yarımadanın tarihi silueti" aslında zaman içinde pek çok değişikliğe uğrayan, İstanbul'un geçmişinde farklı dönemlerin, farklı kültürlerin izlerini taşıyan bir bütünlüktür. Tarih öncesi çağlarda deniz seviyesindeki değişiklikler ve Boğaz'ın açılıp kapanması gibi doğal çevredeki radikal değişiklikler, bu bölgedeki toplulukların yaşamı ve mimarisi açısından çok önemliydi. Tarihsel dönemlerde insan istilaları, savaşlar gibi yıkıcı olaylar ya da siyasi nedenlerle kasıtlı yıkımlar İstanbul'un mimarisinde önemli değişikliklere yol açmıştır. İstanbul'un geçmişte yaşadığı savaşlar, huzursuzluklar, depremler, yangınlar ve imar çalışmaları, tarihsel süreç boyunca sürekli değişen ve dönüşen doğal ve yapısal bir ortam yaratmıştır.

Nüfus / Göç

Nüfus hareketleri toplumun dönüşümünde her zaman etkin rol oynamıştır. Dünya

tarihine baktığımızda göç ve yerleşimin etkisini, yüksek veya düşük doğum ve ölüm oranlarının yanı sıra bu demografik olayların sosyal, kültürel, ekonomik ve politik sonuçlarını da açıkça görebiliriz. İstanbul'un dönüşümü şehrin gelişmesiyle ve nüfusunun dini, etnik ve kültürel bileşimindeki değişikliklerle el ele gitti. Her iki olay da birbiriyle yakından ilişkiliydi.

Osmanlı İmparatorluğu'nda nüfus hareketlerinin getirdiği değişimler kısa, orta ve uzun vadede devlet yapısını, işleyişini, siyasi hayatı ve toplumu değiştirmiş, modernleşme süreci de dahil olmak üzere birçok sosyal ve siyasi sürecin şekillenmesinde rol oynamıştır. 19. yüzyılın farklı dönemlerinde ve 20. yüzyılın başlarında yapılan nüfus sayımları, Osmanlı nüfusu hakkında temel bilgi kaynaklarını oluşturmaktadır. Osmanlı nüfusuna ilişkin ikinci önemli bilgi kaynağı kroniklerdir (Karpat, 2015).

Şehrin nüfusuyla ilgili kaynaklar, şehrin Türk idaresine geçtiğinde harabeye benzediği, Osmanlı devlet adamlarının aldığı tedbirler sonucunda bayındırlık, ekonomi ve nüfus açısından büyüdüğü, dönemin sayılı büyük şehirlerinden biri olduğu konusunda hemfikirdir. 16. yüzyılın ortalarında şehir, nüfusu en az 400.000 olan bir yerleşim bölgesidir (İpek, 2015: 522). Fetih sonrası kentin imarı amacıyla imparatorluğun çeşitli bölgelerinden sürgün yöntemiyle şehre nüfus aktarılırken fethedilen yerlerden de İstanbul'a vasıflı ve vasıfsız iş gücü nakledildi. Zaman zaman da tarım alanlarındaki iş gücü kaybını önlemek ve kentteki işsiz bekar nüfusun artmasını engellemek adına Kanunî döneminde olduğu gibi İstanbul'a yönelik ev göçü yasaklandı. Belli bir tarihten sonra gelenler memleketlerine iade edilirken iş için gelenler kesin bir kefalete bağlandı.

Göç İstanbul'un kent nüfusunun oluşumu ve şekillenmesinde etkili olmuştur. Kent İstanbul'un fethini izleyen 20- 25 yıllık bir sürede büyük ölçüde imar ve inşa edildi. Fatih Sultan Mehmet'in uygulamaları şehrin ticaretinin gelişmesinin yanında nüfusunu da artırmıştır. Fatih döneminde şehir nüfusunun 2/3'ünü Müslüman, 1/2'sini Hristiyan ve Yahudiler oluşturmaktaydı.

18. yüzyılda meydana gelen siyasi, iktisadi, askerî ve sosyal olaylar Osmanlı Devleti'ni sarsmıştı. Taşrada ikamet eden ve toprak tasarruf eden Müslim ve gayrimüslim mükelleflerden bir kısmı vergi yükümlülüğünden kurtulmak amacıyla iskân mahallini terk ederek İstanbul'a gelmeyi tercih etti. 18. yüzyılın özellikle ilk yarısında İstanbul'a yönelik göçler arttı. Gelenlerin çoğunluğu İç Anadolu ve Doğu Anadolu kökenlidir.

Osmanlı Devleti'ni 19. yüzyılda tümüyle kuşatan dinî, etnik ve toplumsal çekişmelerin nedeni olan ekonomik değişimler, İstanbul için verilen istatistiklerde kolaylıkla görülebilmektedir. Bu kent, imparatorluğun topyekûn siyasal dönüşümüyle sonuçlanan bütün değişimlerin aynası olmuştur.

19. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'da görülen toplumsal, etnik ve kültürel değişiklikler, Kırım Savaşı'ndan ve 1877-1878 yıllarındaki Osmanlı-Rus Savaşı'ndan (93 Harbi) sonra ticaretin büyümesinin ve ekonomik fırsatların yaygınlaşmasının doğrudan getirdiği bir sonuçtu. Kafkaslar ve Balkanlar'dan gelen göçmenlerle birlikte sermayenin ve becerilerin akışı, kenti bir kültür ve girişim merkezi hâline getirmişti; Müslüman (ve gayrimüslim) girişimcilerin kurduğu yeni işler, iç kesimlerden yoksul insanları ve köylüleri kente çekti ve bu insanlar kentte bir çeşit işçi sınıfı oluşturdular.

İstanbul'un 1885 yılındaki ve sonraki nüfusu çoğunlukla yeni gelenlerden; yani göçmenlerden ve bekârlardan oluşmaktaydı. Çeşitli dinî ve etnik toplulukların kamu hizmetlerinde ve özel hizmetlerde dağılımını gösteren veriler, mesleklerde bir farklılaşma yeniden etnik-dinî saflaşmalar olduğunu göstermektedir: Müslümanlar ağırlıklı olarak bürokraside temsil edilirken, ticarete ve sanayide istihdam

edilmiş olan gayrimüslimlerin sayısı Müslümanlarınkini, -sayıca daha az oldukları hâlde- %50 oranında geçiyordu (Stanford, 1979: 411-412).

Bu, Avrupa'nın ekonomik çıkarlarının üstünlük kazandığının bir kanıtıydı.

19. yüzyılda kent, kısa süre içinde ve büyük oranda kapitalizmin serbest bıraktığı güçlerin, yeni toplumsal grupların ortaya çıkmasının neden olduğu gerilimlerin ve çeşitli topluluklar arasında etnik ve ulusal bilincin gelişmesinde etkin rol oynayan göçlerin etkisi altında kaldı. Yarı sömürgeci, bağımlı bir kapitalizm tarzının, katı devletçi eski Osmanlı rejiminin yerini alması ilk kez burada yaşandı.

19. yüzyılın ortalarında İstanbul'un ana çarşısında 1.000'den fazla dükkân bulunuyordu. Türk tüccarlar hayvan derisi, kürk, giysi, satışında uzmanlaşmışlardı; Ermeniler mücevher, saat ve işleme kumaş ticareti yapıyorlardı. Yahudiler çeşitli mesleklere girmişlerdi. Pek çok zanaatkâr örgütlenmiş durumdaydı.

19. yüzyıldaki Osmanlı İmparatorluğu toprakları içindeki ulus devletlerin kurulmasıyla ve Rusya'nın yayılcı politikalarıyla birlikte yaşanan zorunlu göçler, Osmanlı İmparatorluğu'nu yalnız demografik olarak değil, siyasi, ekonomik ve sosyal olarak derinden etkilemiştir. Sonrasında, göçlerin kuruluşunda önemli rol oynadığı Türkiye Cumhuriyeti de bu ve sonraki yaşanan göçlerle dönüşmüş, siyasal, kültürel, toplumsal ve ekonomik olarak zenginleşmiştir.

“Göç ile ulusal kimlik inşa süreci arasında bir bağ olduğunu ifade eden Karpat'a göre, Osmanlı toplumu ve devleti 19. Yüzyılın ikinci yarısında göçler sayesinde değişime uğramış ve “Türk” karakteri açık olan bir toplumun ve devletin ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır.” (Karpat, 2015).

İmparatorluğu ayakta tutma çabalarının bir sonucu olarak bu kitlesel göç dalgalarından hem nüfusu artırmak hem de nüfusu çoğulcu ve heterojen tutmak için yararlanılmıştır. Göçün, Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarına doğru yönelmesini amaçlayan göç politikasının askeri, politik ve sosyal amaçları vardı (Kale, 2015: 156-157).

Göçmenlerin ve mültecilerin yaşadıkları bölgeye ait müzik, eğlence kültürü İstanbul'a aktarılmıştır. 1848'de Osmanlı topraklarına sığınarak Türk vatandaşlığına geçen Macar, Leh mültecileri ile 1919-1920'de sığınan Beyaz Ruslar İstanbul'un günlük yaşamında, kadınlı erkekli Boğaz ve kıy gezileri, tiyatro ve müzik eğlenceleri ve salon kültürünün ortaya çıkıp gelişmesine neden olmuştur. Ayrıca Mahmud Celaleddin Paşa, Ahmed Vefik Paşa, Şemseddin Sami, Yusuf Akçura, Ahmed Ağaoğlu, Mehmed Emin Resulzade gibi mülteci ve göçmenlerden bir kısmı Türk milliyetçiliğinin başlaması ve gelişimini etkiledi.

Yeni toplum yapısı büyük ölçüde son iki yüz yılda Anadolu'ya gelen ve giden toplulukların göç hareketleri sonucunda ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, göçler, Osmanlı ve Türkiye tarihini şekillendiren ve yeni toplumun oluşmasına siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel olarak katkılarda bulunan önemli olgulardan biridir (Efe, 2018).

Özel Yapılar (Ev ve Mahalleler)

İstanbul sokakları medrese, cami gibi yerlerin etrafında şekillenmiştir. Bunun dışında sokaklar için herhangi bir mimari plan yapılmamıştır. Birçok yangınla sokaklar, mahalleler yok olsa da girift sokak yapısı yüzyıllarca devam etmiştir. III. Selim döneminde Abdullah Efendi'nin hazırladığı, ilk kez sokakları ve sivil binaları da kapsayan şehir planlama raporuyla yangın yerlerinde geniş sokakların açılması, meydan için alanların açılması, ahşap evlerin kâgir binalara dönüştürülmesi teklif edilmektedir. Bu öneriler neticesinde, 1796 yılında ilk planlama

nizamnamesi olan Ebniye Nizamı çıkarılmıştır. Daha sonraları Mustafa Reşid Paşa tarafından İstanbul'un plansız sokaklarının çözülmesi için geometrik sokak şekillerinin planlamacılıkta kullanılması, çok katlı Fransız tarzı apartmanlar yerine İngiliz tarzı müstakil evlerin inşa edilmesi önerilmiştir.

XVIII. yüzyılın sonuna doğru ve XIX. yüzyılın başına kadar kent hala üç ana bölümden oluşmaktaydı; en önemli bölümü kuzey, doğu ve güneydoğu yönünde Marmara Denizi kıyılarıyla Altın Boynuz, yani Haliç'teki savunma surları arasında yoğunlaşmıştı. Haliç'in diğer tarafındaki eski Ceneviz mahallesi Galata ile Asya yakasındaki Üsküdar da kentin diğer iki önemli bölgesiydi. Dinî topluluklar bütün farkların silinmiş görüldüğü çarşı dışında, gündelik yaşantılarında birbirlerine hiç karışmadan geleneksel mahallelerinde yaşıyorlardı (Karpat, 2015).

İstanbul evlerinde atalarımızın yaşayış tarzının etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Klasik Osmanlı evlerinde de göçebe hayat tarzının etkileri görülür. Az eşyalı, bahçeli evlerin, taşyerine ahşabın tercih edilmesi bu etkilerin yansımasıdır.

Osmanlı'da sivil mimari iki temel ilke üzerine kurgulanmıştır. Bir bölgeye ilk yerleşene daha sonra yerleşenler saygı göstermek zorundaydılar. İkinci olarak ev yapacak kişi oturacağı mahallenin mahremiyetine özen göstermek zorundaydı. Bu dönemin bir diğer özelliği, yerleşmenin bir cami etrafında yağdamlası şeklinde gelişmesidir. Gelişim her zaman yatay olmuş, camiler dışında yüksek binalar yapılmamıştır.

Fetihten sonra sur dışının da her türlü tehdiye karşı korunaklı olması, başta Eyüp ve Üsküdar yerleşmelerini ortaya çıkarmıştır. Osmanlı kentinin kendine özgü taraflarından birisi de sokaklarıdır. Sadece yayaların ve atlıların geçebileceği genişliğe sahip bu sokaklar, at arabasının kullanılmasına bile imkân vermez. Kentte kaldırımların olmamasını eleştiren Avrupalı seyyahların etkisiyle kaldırım, uzun yıllar eksiklik olarak görülüp tamamlanmaya çalışılan bir medeniyet göstergesi olarak sembolleşecektir.

İstanbul yüzyıllar boyunca büyük dönüşümlere uğramıştır. Dinî önemi olan yapılar dışında sivil mimariye ait çok az yapı bugüne ulaşmıştır.

1839'da çıkarılan bir kanunnameyle çıkmaz sokaklara artık izin verilmeyecektir, bunun yanında fakirler dışında kimsenin ahşap ev yapmasına müsaade edilmeyecektir. Mevcut ahşap evlerin arasına yangınların önlenmesi için beton duvarlar yapılması zorunlu hale getirilmiştir. Şehrin uygun yerlerinde meydanlar için boşalanların bırakılması da istenmiştir.

Yapılar/Anıtlar

Ayasofya, şehrin geçirdiği büyük değişimlere rağmen ayakta durmayı başarmış ancak Roma Dönemine uzanan saray yapıları, hipodromlar, hamamlar, forumlar, galerili yollar ve kiliseler Ayasofya kadar şanslı olmamış zaman içerisinde değişime uğrayarak önemli bir kısmı yıkılmış bir bölümü İstanbul'un fethedilmesinden sonra yeniden imar edilmiştir.

Doğu Roma İmparatorluğu döneminde İstanbul'un yedi tepesinden ilki üzerine inşa edilen ve yaklaşık bin yıl boyunca Hıristiyanlığın muhteşem bir bazilikası olan Ayasofya, fethinden sonra Osmanlılar tarafından korunan merkezi yapı ve Kami-i olarak bilinen bir yapı haline geldi. Kebir, ismi değiştirilmeden yeniden düzenlenerek camiye dönüştürülerek şehrin merkezi haline getirilmiş ve dini merkez olma özelliği devam ettirilmiştir. İç kısmı Türk İslam geleneğine uygun olarak yenilenen yapı, zamanla başta minare olmak üzere yeni mimari

unsurların eklenmesiyle bir külliye haline geldi. Her ne kadar Roma döneminin yolları ve meydanları bazı izlerini taşısa da Osmanlı İmparatorluğu kendine özgü kentsel yapısını geliştirerek daha içe dönük bir yapıyı benimsemiştir. Dar ve çıkmaz sokaklar, engebeli yol desenleri, az katlı ahşap yapılar, cami avlularının oluşturduğu meydanlar gibi Türk-İslam şehri konseptine özgü dokularla yeni görünümüne kavuştu. Aynı anlayışla Ayasofya ve çevresi inşa edilmiş, özellikle güney yönünde dar sokaklı mahalleler oluşturulmuştur. Ayasofya'nın ana surlarını da çevreleyen evler, binanın hizmete açılması çalışmaları sırasında zaman zaman kısmen yıkıma uğramıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada kent kültürü bağlamında İstanbul kent kimliği ve İstanbul kent kimliğine ait özellikler kent kimliğini oluşturan unsurlar açısından incelenmiştir. İstanbul, tarih boyunca çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış, önemli kültürlerin izlerini taşıyan zengin bir tarihi geçmişe sahip bir şehirdir. Bu nedenle, İstanbul'un kent kimliği, çok katmanlı ve karmaşık bir yapıya sahiptir. İstanbul, hem Doğu hem de Batı kültürlerinin etkileşim noktasında bulunmasıyla öne çıkan bir konuma sahiptir. Tarihi, kültürel ve sosyal yapısıyla kendine özgü bir kent kimliğine sahip olan İstanbul, tarihi dokusu, mimarisi, sanatı, müzikleri, yemekleri, gelenekleri ve yaşam tarzı ile dünya çapında tanınan bir kültür merkezidir.

İstanbul'un coğrafi konumu, hem Avrupa hem de Asya kıtaları arasında bir köprü olmasını sağlamıştır. Boğaz'ın güzellikleri ve stratejik önemi, İstanbul'u tarih boyunca birçok medeniyetin ilgisini çeken bir merkez haline getirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte İstanbul, modernleşme ve kentleşme süreçlerine girmiştir. Bu süreçler, şehrin fiziksel yapısını, ekonomisini ve kültürel dokusunu önemli ölçüde etkilemiştir. Bu bağlamda tarihi çeşitlilik açısından bakıldığında İstanbul, Bizans İmparatorluğu'nun başkenti Byzantium, ardından Roma İmparatorluğu'nun başkenti Konstantinopolis ve sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olarak tarih sahnesinde yer almıştır. Bu farklı dönemlerden kalan tarihi eserler, İstanbul'un kültürel zenginliğini oluşturan önemli unsurlardır. Ayrıca İstanbul, farklı dinlere ve kültürlere ev sahipliği yapmış bir şehir olmasıyla bilinir. Ayasofya gibi yapılar, hem Hristiyanlık hem de İslam kültürlerine ait izleri barındırır. Bu dinler arası etkileşim, şehrin kültürel dokusunu derinleştirmiş ve çeşitlendirmiştir.

Öte yandan İstanbul, birçok sanatçının ve yazarın ilham kaynağı olmuştur. Şehir, birçok edebi esere ve sanat eserine ev sahipliği yapmıştır. Boğaziçi'nin güzellikleri, tarihi yapılar ve sokaklar, sanatçıları etkileyen unsurlar arasında yer alır. İstanbul, farklı etnik grupların, kültürlerin ve sosyal sınıfların bir arada yaşadığı bir şehirdir. Bu çeşitlilik, İstanbul'un kent kimliğini zenginleştiren ve karmaşıklaştıran faktörlerden biridir.

Görüldüğü gibi İstanbul'un kent kimliği, tarihsel, kültürel, sosyal ve ekonomik faktörlerin birleşimiyle şekillenmiştir. Bu özellikleriyle, İstanbul hem Türkiye'nin hem de dünya kültürünün önemli bir parçasıdır. İstanbul'da yerel yönetimler, kent kültürünü ve kimliğini korumak ve canlandırmak için çeşitli etkinlikler düzenlemektedirler. Bu etkinlikler arasında festivaller, sergiler, konserler, tiyatro oyunları ve diğer kültürel etkinlikler yer almaktadır. İstanbul'un kültürel zenginlikleri, kent kimliğinin oluşumunda ve korunmasında önemli bir rol oynamaktadır. İstanbul'un kent kimliğini ve kültürünü korumak ve geliştirmek için aşağıdaki

öneriler hayata geçirilebilir:

- Tarihi ve kültürel mirası koruma yasalarını güçlendirmek ve sıkı denetimleri sağlamak.
- Restorasyon projelerini desteklemek ve tarihi binaların aslına uygun bir şekilde restore edilmesini teşvik etmek.
- Çağdaş sanat ve kültür etkinliklerine destek vermek, sanat galerileri, tiyatrolar ve konser salonları gibi mekânları teşvik etmek.
- Yerel sanatçılara ve kültür girişimlerine destek sağlamak.
- Farklı kültürlerin etkileşimini teşvik eden etkinlikler düzenlemek, festivaller ve kültürel etkinliklere destek sağlamak.
- Çeşitli toplulukları bir araya getiren platformlar oluşturmak.

Bu öneriler, İstanbul'un kent kimliğini koruma ve kültürünü geliştirme çabalarına katkıda bulunabilir. Ancak, her bir öneri yerel ihtiyaçlara ve koşullara göre özelleştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Baris, M. E., Uckac, L., & Uslu, A. (2009). Exploring Public Perception of Urban Identity: The case of Ankara, Turkey. *African Journal of Agricultural Research*, 4(8), 724-735.
- Barthes, R. (1997). Göstergibilimsel Serüven, Çev. Mehmet Rıfat ve Sema Fırat, Yapı Kredi Yayınları, Cogito: İstanbul.
- Bauman, Z. (1998). Sosyolojik Düşünmek, Çev. A. Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bilsel, S.G., (2002) "Kent Kültürü-Kültürel Süreklilik- Kimlik Sorunsalı ve Yaşanılabilir Kentsel Mekan Kavramı Üzerine" 'Kentleşme Veyerel Yönetimler Sempozyumu' Çukurova Üniv.-Adana Kent Konseyi- Yerel Gündem 21. Yayınları No:5., Adana
- Can, A.(2003), Antik Kent İle Bu Mekanı Üreten Toplum Değerler Sistemi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi ve Atina Örneği, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Anabilim Dalı.
- Coşkun, İ. (2012). Ütopya ve Kent, Kent Sosyolojisi, Ankara, Hece Yayınları.
- Çağırkan, B., (2017). Kültür Sosyolojisinde Metodoloji Tartışmaları: İdeoloji Olarak Kültür ve Eylem Olarak Kültür, SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 42. 147-160.
- Dikeçligil, B., (2013). Kültür Kavramının Analizi veya Sosyo-Kültürel Gerçekliğin Yapısı Üzerine Bir İnceleme", Ed., Köksal Alver& Necmettin Doğan, Kültür Sosyolojisi, Hece Yayınları: Ankara.
- Doğan, N. (2013). Kültür Sosyolojisinde Yöntem Arayışları. Ed. Alver, K. ve Doğan, N. Kültür Sosyolojisi, Hece Yayınları: Ankara, s.83-107
- Dougherty, D. L. (2006). Embodying the city: Identity and use in urban public space. Alexandria, Virginia: Virginia State University
- Edles, L. D. (2006) Uygulamalı Kültürel Sosyoloji. Çev. Cumhur Atay. İstanbul: Babil.
- Farabi, (2017). İdeal Devlet, Çev. Ahmet Arslan, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- Faroqhi, S. (2002). Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam. Çev. Elif Kılıç. İstanbul: Tarih Vakfı.
- Galley, C. C. (2001). Cultural policy, cultural heritage and regional development. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, The State University of New Jersey, New Jersey.

- Ghasemzadeh, B. (2013). Cultural spaces and urban identity. *International Journal of Architecture and Urban Development*, 3(1), 57-62.
- Glassie, H., (1999) *Material Culture*. Bloomington: Indiana University Press
- Gül, M. (2015). *Modern İstanbul'un Doğuşu: Bir Şehrin Dönüşümü ve Modernizasyon*. Sel Yayıncılık.
- Güvenç, B. (2016). *İnsan ve Kültür, Boyut: İstanbul*.
- Haydar, E. (2018). Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'de Yaşanan Göçler Ve Etkileri. *Sosyal Bilimler Metinleri*, 2018(1), 16-27.
- İbn Haldun, Mukaddime, Haz. Süleyman Uludağ, 12. bs., İstanbul, Dergah, 2016, s. 395. K, H. Kemal, (2015), "İstanbul Nüfusu: XVIII. Yüzyılın Sonundan XX. Yüzyıl Başına" Ed., Çoşkun Yılmaz, Antikçağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, Kültür A.Ş., Cilt 3, s.489, İstanbul.
- İpek, N. (2015). Fetihden Cumhuriyet'e İstanbul'a Yönelik Göçler. *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, 3, 520-530.
- Kale, B. (2015), "Zorunlu Göçün 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Üzerindeki Etkileri, Türkiye'nin Göç Tarihi, 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler, (Derleyenler: M. Murat Erdoğan, Ayhan Kaya) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 507, İstanbul, Haziran 2015. s. 153-169.
- Karataş, Ö. (2014). Karaçay Türklerinin Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçleri. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 29(2), 525-538.
- Karpat, K. (2015) "Önsöz", Türkiye'nin Göç Tarihi, 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler, (Derleyenler: M. Murat Erdoğan, Ayhan Kaya) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 507, İstanbul, Haziran 2015. s. XXIII-XL
- Köktürk, M., (2006) *Kültürün Dünyası*, Hece Yayınları, Ankara
- Kuban, D., (1996) *İstanbul Bir Kent Tarihi*, Çev. Zeynep Rona, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Malinowski, B. (1936). Culture as a Determinant of Behavior. *The Scientific Monthly*, 43(5), 440-449.
- Mumford, L. (2013). *Tarih Boyunca Kent: Kökenleri, Geçirdiği Değişimler ve Geleceği*, Çev. Gürol Koca, Tamer Tosun, 2.bs., Ayrıntı: İstanbul.
- Özdemir, E. (2012). *Kentin Tanımlanmasında Sosyolojik Yaklaşımlar*, Kent Sosyolojisi, Ankara, Hece Yayınları.
- Pirenne, H. (2016), *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, 8. bs., İletişim: İstanbul.
- Platon (2016). *Devlet*, Çev. Sabahattin Eyüboğğlu, M. Ali Cimcoz, 29. bs., İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Remond, G. (2007). *Bir Fransız Gazetecinin Balkan Harbi İzlenimleri: Mağluplarla Beraber*, çev. Hasan Cevdet, İstanbul.
- Shaw, S. J. (1979). The population of Istanbul in the nineteenth century. *International Journal of Middle East Studies*, 10(2), 265-277.
- Suher, H. (1996). *Şehircilik*, İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi.
- Suher, H., Ocakçı, M., & Karabay, H. (2020). İstanbul Metropolitan Kent Planlama Sürecinde Kent Kimliği ve Kent İmgesi. *Habitata Doğru İstanbul*, 17-19.

- Şeker, C. (2007). İstanbul Ahkâm ve Atik Şikâyet Defterlerine Göre 18. Yüzyılda İstanbul'a Yönelik Göçlerin Tasvir ve Tahlili (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).
- Taşçı, H. (2012). İslâm ve Batı Şehrinde Kentsel Mekânın Kimlik Bileşenleri. Kent Akademisi, 5(10), 52-70.
- Tuna, K. (2013). Toplum Açıklama Girişimi Olarak Şehir Teorileri. İz Yayıncılık.
- Weber, M. (2012). Şehir. Çev. Musa Ceylan. İstanbul: Yarı Yayınları.
- Zijderveld, A. C. (2013). Kültür sosyolojisi: kültür sosyolojisine ve metodolojisine giriş. Açılım Kitap.

Istanbul Urban Identity in the Context of Culture and Urban Culture

Research Article

Birgöl BİLGİÇ

PhD Student, Istanbul University, Institute of
Social Sciences, Department of Public Relations
and Publicity, bbilgic1414@gmail.com

ORCID: 0000 0002 0175 4694

DOI:10.5281/zenodo.10212655

ABSTRACT

Culture encompasses the values, norms, beliefs and behaviors shared by a society or a group of people. This is a framework that allows people to live together. Urban culture refers to the lifestyle, habits and values of a city. Cities are generally fast, dynamic and multicultural, which shapes urban culture. In this respect, urban identity is closely related to urban culture as a phenomenon formed in the unique historical, political, social and economic development process of a city. Local governments have a great impact on revitalizing and preserving urban culture and identity. In studies where the impact of urban culture on the creation of urban identity will be discussed, the historical texture and natural beauties of the city are discussed. Istanbul has a unique urban identity with its historical, cultural and social structure. Istanbul is a cultural center known worldwide for its historical texture, architecture, art, music, food, traditions and lifestyle. In this context, in this study, Istanbul city identity and the characteristics of Istanbul city identity are examined in the context of culture and urban culture in terms of the material/structural elements that make up the city identity and the spiritual/secondary elements that make up the city identity.

Key Words: Culture, Identity, Urban Culture, Urban Identity, Istanbul.